

ЩОДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ВИКРАДЕННЯ» ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ

З прийняттям Кримінального кодексу України (далі – КК України) 2001 року вивчення такого кримінально-правового поняття як «викрадення» стає надзвичайно важливим, адже законодавець для позначення злочинних діянь у такій формі (і не лише на майнові права) використовує саме цей термін.

Зазначене питання є предметом вивчення багатьох науковців, зокрема: Н. О. Антонюк, О. О. Дудорова, Л.М. Кривоченко, В. Г. Кундеуса, В. О. Навроцького, А. В. Савченка, М. І. Хавронюка та ін. Проте зміни, яких потребує кримінальне законодавство, нові підходи до кваліфікації злочинів привертають увагу щодо розуміння «викрадення» як наскрізної кримінально-правової дефініції. Наскрізність означає, що певне поняття у кримінальному законі використовується неодноразово, має одне і те ж значення і зберігає його незалежно від того, щодо якого інституту кримінального права використовується. В Особливій частині КК України про «викрадення» йдеться майже у двох десятках статей (п. 3 ч. 2 ст. 115, ч. 1 ст. 146, ч. 5 ст. 158, ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст. 186, ч. 1 ст. 188¹, ч. 1 ст. 206-2, ч. 1 ст. 262, ч. 1 ст. 266 тощо) [1, 247–248].

У науці, як правило, під «викраденням» розуміють групу корисливих злочинів, пов'язаних з протиправним оберненням чужого майна на користь злочинця чи інших осіб. Загальними ознаками, що об'єднують різні діяння цієї групи, а саме ст. ст. 185-188¹ КК України, є: незаконне, безоплатне обертання чужого майна на користь винного або інших осіб; корисливий мотив та мета – прагнення, спонукання до незаконного збагачення за рахунок чужого майна.

Обертання як обов'язкова ознака об'єктивної сторони злочинів цієї групи передбачає активну поведінку (дію) – незаконне вилучення чужого майна з володіння, розпорядження, користування власника або особи, якій його ввірено на законній підставі, на користь винного або інших осіб і збагачення його або інших осіб за рахунок цього майна. Обертання майна

має бути безоплатним, тобто воно не повертається, не оплачується, не відшкодовується власникові еквівалент його вартості.

Відзначимо, що важливе значення при кваліфікації викрадань має предмет, до якого належать: чуже майно, яке має певну вартість і є чужим для винної особи (наприклад, речі (рухомі й нерухомі), грошові кошти, цінні метали, цінні папери тощо), а також електрична та теплова енергія.

З об'єктивної сторони викрадення належить до злочинів із матеріальним складом: крім діяння необхідною ознакою їх об'єктивної сторони є наслідки – матеріальна шкода: власник позбавляється майна, можливості володіти, користуватися, розпоряджатися ним за своєю волею. Тому закінченими ці злочини визнаються з моменту фактичного заподіяння матеріальної шкоди у певному розмірі.

Лише розбій (ст. 187 КК України) має усічений склад: злочин є закінченим з моменту нападу, поєднаного із застосуванням або з погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи, незалежно від того, чи заволоділа винна особа чужим майном. Варто зауважити, що у складі розбою (ст. 187 КК України) немає прямої вказівки на те, що це викрадення, і тільки при співвідношенні його із специфічними складами (зокрема, ст.ст. 262, 308, 312 КК України) можна логічно дійти висновку, що розбій – це теж викрадення майна [2].

Спосіб вчинення викрадення є одним з основних критеріїв для кваліфікації вчиненого та відмежування різних його форм. Отож такі діяння можуть вчинюватися: таємно (ст. 185 КК України); відкрито (ст. 186 КК України); шляхом нападу (ст. 187 КК України); шляхом самовільного використання без приладів обліку гарячої або питної води, електричної або теплової енергії або внаслідок умисного пошкодження приладів обліку чи у будь-який інший спосіб (ст. 188¹ КК України). Специфічним способом вчинення викрадань є проникнення у житло, інше приміщення чи сховище [2]. Способами викрадення електричної або теплової енергії також можуть бути «самовільне підключення до електричної чи теплової мережі, у результаті якого енергія споживається без укладення договору про її споживання, або підключення з порушенням встановлених правил користування енергією; втручання в роботу технічних засобів передачі та розподілу енергії тощо (абз. 2, 3, 4 п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6 листопада 2009 року № 10) [3].

Суб'єктивна сторона цих злочинів характеризується прямим умислом, корисливими мотивом і метою: особа усвідомлює, що вона посягає на чужу власність, не маючи права на неї, передбачає матеріальну шкоду власникові

та бажає настання цього наслідку, переслідуючи мету незаконного збагачення. Мотив корисливий – прагнення одержати матеріальну вигоду для себе або інших осіб, спонукання до незаконного збагачення за рахунок чужого майна [4, 136].

Доволі часто «викрадення» ототожнюють із «розкраданням». Проте від останньої дефініції чинний кримінальний закон відмовився, у тому числі й у тих складах (зокрема, ст.ст. 262, 266, 308, 312, 313 КК тощо), які в КК України 1960 р. охоплювалися поняттям «розкрадання» [2]. Це стало, на думку професора В. О. Навроцького, однією із помітних змін в понятійному апараті Особливої частини КК України 2001 р., що зумовило необхідність визначення в окремих статтях способів протиправного заволодіння майном, а, отже збільшення їх обсягу, та додало закону чіткості і ясності [5, 36]. Таку ж позицію має Н. О. Антонюк. Авторка зазначає, що законодавець правильно вчинив, уникнувши вживання у тексті КК теоретичного напрацювання – поняття «розкрадання». Наповнення будь-якого кодексу теоретичними конструкціями й поняттями ускладнить його застосування, а кодекс має бути максимально лаконічним, зрозумілим. Теоретичні поняття (в т. ч. і термін «розкрадання») потребують додаткового пояснення, а тому його використання на законодавчому рівні є недоцільним. Водночас вчена цілком справедливо вважає, що від вживання цього терміна в теорії кримінального права відмовлятися не варто [6, 179].

Як слушно відзначає В. Г. Кундеус, вищезазначені понятійні категорії «не тотожні, але й протиставляти їх неможливо. Вони знаходяться у взаємозв'язку і такий взаємозв'язок можна уявити у вигляді системи з двох кіл, що перетинаються. Кожне з цих понять тією чи іншою мірою ширше іншого, але в якійсь мірі вони можуть і збігатися за обсягом: при вчиненні викрадення майна (ст.ст. 185-188¹ КК України), оскільки викрадення майна водночас виступає і як видова категорія викрадення, і як видова категорія розкрадання. Ознаками викрадення є заволодіння шляхом фізичного вилучення рухомим майном, а ознаками розкрадання – обернення майна на свою або інших осіб користь із корисливих спонукань. В інших випадках існує викрадення без розкрадання (наприклад, викрадення людини) і розкрадання без викрадення (наприклад, шахрайське заволодіння правом на майно)» [7, 6].

Дійсно, поняття «викрадення» у КК України також застосовується у таких контекстах:

а) викрадення людини: викрадення людини – ст. 146 КК України; викрадення осіб, які мають міжнародний захист – ст. 444 КК України; погроза викраденням щодо державного чи громадського діяча, а

також щодо їх близьких родичів, вчинена у зв'язку з їх державною чи громадською діяльністю – ст. 346 КК України:

б) викрадення предметів, обіг яких заборонено або обмежено : викрадення вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів – ст. 262 КК України; викрадення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – ст. 308 КК України; викрадення прекурсорів – ст. 312 КК України; викрадення обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – ст. 313 КК України; викрадення військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна – ст. 410 КК України:

в) викрадення інших предметів: виборчої скриньки з бюлетенями або протоколу про підрахунок голосів виборців чи учасників референдуму, про підсумки голосування в межах виборчого (територіального виборчого) округу на виборах чи референдумі, про результати виборів або референдуму – ч. 3 ст. 158 КК України; документів, штампів, печаток – ст. 357 КК України; мародерство, тобто викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених – ст. 432 КК України.

г) незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України) та угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278 КК України) є викраденням, якщо такі діяння будуть вчинюватись шляхом крадіжки, грабежу чи розбою.

З урахуванням цих обставин В.Г. Кундеус пропонує під викраденням розуміти умисне протиправне заволодіння шляхом фізичного вилучення предметів матеріального світу, яким властивий рухомий стан, з будь-яких спонукань усупереч або поза волею потерпілої сторони [7, 6]. Така думка є цілком слушною. Однак автор не врахував те, що предметами матеріального світу, на які здійснюється посягання у вигляді викрадення, можуть виступати не лише рухомі речі, а й нерухомі. Наприклад режим нерухомої речі, відповідно до ст. 181 Цивільного кодексу України, може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації [8]. Специфіка даної категорії речей полягає у тому, що за своєю фізичною природою вони є рухомими (їх основним цільовим призначенням є переміщення у просторі), але законодавець відніс їх до нерухомості. Крім цього, у ст. 146 КК України мова йде про викрадення людини, яка не може виступати предметом злочину (предметом

матеріального світу), адже завжди є потерпілою особою. Тому пропонуємо внести у вище вказане визначення певні корективи та визначити «викрадення» як умисне протиправне заволодіння шляхом фізичного вилучення предметів матеріального світу, яким властивий рухомий і нерухомий стан, та фізичне вилучення людини з будь-яких спонукань усупереч або поза волею потерпілої сторони.

Формат дослідження не дозволив автору вивчити обрану проблему фундаментально. Проте сподіваємося, що воно стане підґрунтям для подальших наукових розробок, які сприяли б формулюванню та розумінню поняття «викрадення», а також точній кваліфікації діянь, що вчинюються у такій формі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Максимович Р. Л. Викрадення як наскрізне кримінально-правове поняття / Р. Л. Максимович // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2015. – № 2. – С. 247–255.
2. Кримінальне право. Особлива частина: мультимед. навч. посіб. [Електронний ресурс] // авт. колектив кафедри кримінального права НАВС; заг. ред. проф. А. В. Савченко. – Тема 7 «Злочини проти власності». – Режим доступу: http://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_osob/Files/Lekc/T7/T7_P1.html#_ftn6
3. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 10 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/A2BBE3D565D1FEAEC2257AF4005105EB](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/A2BBE3D565D1FEAEC2257AF4005105EB)
4. Кримінальне право України : Особлива частина : підруч. / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.
5. Навроцький В. О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960 р. та 2001 р.) / В. О. Навроцький. – К. : Атіка, 2001. – 272с.
6. Антонюк Н. О. Кримінально-правова охорона власності : навч. посіб. / Н. О. Антонюк. – Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. – 514 с.
7. Кундеус В. Г. Кримінально-правова характеристика викрадення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право, криминологія; кримінально-виконавче право» / В. Г. Кундеус. – Х., 2004. – 19 с.
8. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV; поточна редакція від 19.07.2017, підстава [1982-19](#) [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.